

Frazni glagoli v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

MAJDA MERŠE

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2,
SI 1000 Ljubljana, mmerse@zrc-sazu.si

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se pogosto pojavljajo zveze tipa *dati odgovor/k odgovori* ‘odgovoriti’, *delati hvalo* ‘hvaliti’, *biti v skrbi* ‘skrbeti’, ki jih oblikujejo t. i. frazni glagoli. Prispevek je namenjen prikazu tipologije, pomenskih razsežnosti in prevodne odvisnosti zvez, v katerih se pojavljajo pomensko oslABLJENO rabljeni vzorčni glagoli *biti*, *dati/dajati* in *delati*. K različnosti zvez prispeva tudi besednovrstna, strukturna in izvorna različnost povedkovega določila. Predstavljen bo tudi njihova sobesedilna (skladenjsko vplivna) izmenljivost s sopomenskimi glagolskimi izpeljankami (npr. *pričo dati* – *pričati*).

The 16th-Century Slovene literary language frequently includes phrases like *dati odgovor/k odgovori* ‘to give an answer’, *delati greh* ‘to commit a sin’, *biti v skrbi* ‘to be worried’, i. e., the so-called periphrastic light-verb phrases (also called “expanded predicates”). The article examines the typology, semantic scope, and influence of translation on these phrases, which most commonly include semantically weakened verbs, such as the sample verbs *biti* ‘to be’, *dati/dajati* ‘to give’, and *delati* ‘to do’. Other factors contributing to the variety in these phrases are differences in word formation, structure, and origin of the subject complement. The author also discusses their contextual (syntactically relevant) interchangeability with synonymous derived verbs (e.g., *pričo dati* – *pričati* ‘to give testimony’ vs. ‘to testify’).

Ključne besede: slovenski knjižni jezik 16. stoletja, frazni glagol, pomenska oslABLJENOST glagolov, izpeljava glagolov, prevodna vplivnost nemškega jezika

Key words: 16th-Century Slovene literary language, periphrastic light-verb phrase, semantically weakened verbs, derivation of verbs, influence of German through translation

0 V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja pogostnostno izstopajo zveze tipa *dati odgovor/k odgovori* ‘odgovoriti’, *delati greh* ‘grešiti’, ki se uvrščajo med t. i. frazne glagole.¹ Pridružujejo se jim enako ali podobno strukturirane zveze veznega

¹ Tako jih npr. poimenuje Toporišič (2000: 612). Obravnava jih kot posebno skupino pomožnih glagolov, ki nastopajo v vlogi vezi (npr. *delati*), tej pa sledi besednovrstno specifično povedkovo določilo, bodisi izglagolski samostalnik ali medmet (npr. *Ne delaj greha* (‘ne greši’), *Kača reče sss*). O fraznih glagolih kot enem izmed tipov glagolov, ki so v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ) predstavljeni kot pomensko oslABLJENO rabljeni, prim. Godec Soršak 2013: 517. Izčrpen prikaz fraznih glagolov v rezijanskem narečju (oz.

glagola *biti* s povedkovim določilom (npr. *biti kralj* ‘kraljevati’, *biti k pohujšanju* ‘pohujševati’).

0.1 Zajetje tovrstnih zvez, njihovo pomensko analizo in oceno prevodne odvisnosti njihovega pojavljanja² v obdobju nastanka slovenskega knjižnega jezika je omogočil popolni izpis vseh ohranjenih del s slovenskim besedilom iz obdobja 1550–1603, ki je bil izdelan v zadnjih treh desetletjih dvajsetega stoletja v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU kot potrebna gradivska osnova za načrtovani slovarski opis slovenskega knjižnega jezika v začetnem razvojnem obdobju.³

1 Osnovni pogoj za nastanek fraznih glagolov in zvez glagola *biti* v vlogi vezi z besednovrstno in strukturno različnimi povedkovimi določili ustvarja pomenska oslabeledost glagolov⁴ (npr. *biti*, *dati/dajati*, *delati*, *držati*, *imeti*, *narediti/narejati*, *storiti* itd.), ki izražajo uresničevanje ali uresničitev dejanja, kot ga določa to, kar poimenuje (predmetno) dopolnilo v vlogi povedkovega določila, oz. stanje ali lastnost, izraženo s povedkovim določilom (npr. *biti v skrbi* ‘skrbeti’).⁵ Razmerje

na zahodnem slovenskem obrobju) je prispeval Šekli (Šekli 2016a in 2016b). Osnovni namen obeh razprav je prikaz geneze in tipologije v narečju zaznanih fraznih glagolov. Oba prispevka uvodno osvetlujeta frazne glagole z vidika slovensko-romanskih jezikovnih stikov, hkrati pa vključujeta tudi razmišljanje o slabljenju glagolskega pomena kot predpogoju za njihov nastanek, o skladenjski razvidnosti pomenske oslabeledosti ter o bistvu frazemov kot eni izmed pojavnih oblik fraznih glagolov. Na pretvorbno ugotovljive razlike v skladenjski razvrstitvi (npr. svojilnega pridevnika) kot na merilo za prepoznavanje polnopomenskosti oz. pomenske oslabeledosti glagola je ob glagolu *imeti* opozorila tudi A. Vidovič Muha (Vidovič Muha 1998: 313).

² Glede na prikaze glagola v sodobnih nemških jezikoslovnih priročnikih (npr. v slovnica, jezikoslovnem leksikonu) frazni glagoli sodijo v okvir t. i. funkcijskih glagolov (npr. »Funktionsverben sind den Hilfsverben insofern verwandt, als sie das Prädikat nicht allein, sondern nur in Verbindung mit anderen sprachlichen Elementen /.../ bilden können. Das Funktionsverb hat durchweg nur grammatische Funktion /.../ hat aber seine Wortbedeutung mehr oder weniger verloren« (Duden 1998: 113)). Prekrivajo se zlasti s tisto njihovo podvrsto, ki dejanje oz. stanje izraža s pomočjo predikativnih dopolnil (»Prädikatsergänzungen«, o njih npr. Schulz, Griesbach 1995: 323–326), poimenovanih kot »Funktionsverbgefüge« (npr. *Erlaubnis geben/erlauben*, in *Ordnung bringen/ordnen*, *eine Mitteilung machen/mitteilen* (Duden 1998: 112–113; Bußmann 2002: 231–232)). O pomensko oslabeledosti rabljenih glagolih oz. o t. i. »lahkih glagolih« (»Leichte Verben (light verbs)«) kot sestavinah (predvsem nemških, v manjši meri tudi madžarskih) frazemov prim. Forgách 2014.

³ Pregled nad besedjem, zbranim s popolnim izpisom, prinaša priročnik *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (Ahačič in drugi 2011).

⁴ O glagolih z oslabeledim pomenom tipa *biti* v SSKJ prim. Kozlevčar Černelič 1975/76.

⁵ Tako so tovrstne zveze pomensko oslabeledih glagolov predstavljene tudi v okviru samostojnih pomenov v SSKJ. Nanje je posebej opozorjeno tudi z dodanimi pomensko-skladenjskimi pojasnili: da gre za rabo glagola z oslabeledim pomenom in da glagol nastopa v povezavi z glagolskim samostalnikom oz. v zvezi s povedkovim določilom. Glagoli z oslabeledim pomenom iz SSKJ so skupaj z izdelano tipologijo in z oblikovanimi merili za določanje pomenske oslabeledosti predstavljeni v posebni razpravi (Godec Soršak 2013). Avtorica opozarja tudi na sorodne primere v angleščini in nemščini, ob katerih ugotavlja, da je sorodnost z nemščino večja (Godec Soršak 2013: 506–512). Predhodni obsežnejši slovarji s slovenskim jezikom v iztočnični ali ustreznični vlogi so tovrstne zveze prikazovali posamično, brez posebnih

med fraznim glagolom (z dopolnilom) in sopomensko tvorjenko – najpogosteje iz-samostalniško – je bilo podrobneje preverjeno ob glagolih *dati/dajati, delati* in *biti*.⁶

1.1 Pomensko oslabei vzorčni glagoli *dati/dajati* in *delati* se povezujejo s samostalniki, večinoma izglagolskimi (npr. *dati odgovor/k odgovori* ‘odgovoriti’, *dati pričo/pričovanje* ‘pričevati’, *delati odpuščanje* ‘odpuščati’, *delati ropanje* ‘ropati’ ali *delati vbijenje* ‘ubijati’).⁷ Prvo delitev zvez, opravljeno na osnovi različnosti samostalniških dopolnil, bi lahko utemeljevala njihova besedotvorna različnost:⁸ npr. *dati čast, hvalo* – *dati odpuščanje, odgovor, odpustek, pohujšanje*. Dopolnila so bodisi domačega ali tujega izvora (npr. *dati čast, obljubo, posluh* – *dati antvort, flis, uržah/urzah*). Ker zveze učinkujejo kot skladijska podstava⁹ za novo tvorjenko, je slednja v primerih, kadar v vlogi samostalniškega dopolnila nastopajo izglagolske izpeljanke, zgolj formalna, saj so tvorbeno različni izglagolski samostalniki, med katerimi osrednje mesto pripada glagolnikom, že rezultat predhodno opravljene izpeljave iz glagolske podstave.

1.1.1 Na uveljavljenost modela posredno kaže tudi obseg vzporednih uresničitev pri dovršenem in nedovršenem členu vidskega nasprotja, npr. pri *dati* in *dajati*. Vzporedno se npr. pojavljajo zveze *dati* in *dajati čast, hvalo, odgovor* itd. Ponavljajnost, vezana na glagol *dajati*, vpliva na pojavitev različice s samostalniškim dopolnilom v množini: *dajati obljube*. Podobne dokaze zanjo ponujajo tudi frazne rabe glagola

opozoril na okoliščine rabe, v manjših slovarjih pa je nanje le izjemoma opozorjeno. V PS 1894–1895 so pod iztočnico *delati*, v okviru pomenskega razdelka, ki ga uvajajo nemške ustreznice *machen, bereiten, verursachen*, npr. navedene zveze kot *prepir, škoda, napotje, sramoto komu d.*, ki jih je mogoče šteti med frazne glagole; enako tudi več zvez, navedenih na drugih mestih: npr. *pokoro d., Buße thun, srečnega d., norca si d. iz koga* itd. (PS 1894–1895: I,129).

⁶ Dva od teh – *biti* in *delati* – spadata med t. i. primitive (sekundarno se temeljnim primitivom pridružuje tudi *dati* (Žele 2001: 115)). O njih na več mestih govori Vidovič Muha (npr. Vidovič Muha 1998: 293–294). Termin uporablja za označevanje splošnopomenskih glagolov, ki jih ni mogoče uvrščati v širše pojmovno polje, ker so pomensko posplošujoči do najvišje možne mere (Vidovič Muha 1998: 294). Prim. tudi Žele 2001: 115–116.

⁷ Na zveze *dati obljubo, dati čast, dati žegen, dati trošt* in *dati odpuščanje* je kot na tip stalnih besednih zvez, raziskovanih na osnovi gradiva iz Trubarjeve *Cerkovne ordninge*, opozorila tudi E. Kržišnik Kolšek (Kržišnik Kolšek 1986: 440). Gre za zveze z leksikalnim pomenom samostalnika in pomensko oslabljenim glagolskim delom (Kržišnik Kolšek 1986: 435–436). Ob njih ugotavlja, da je slovarski pomen glagola *dati* (ob Bogu kot vršilcu dejanja) v njih še razviden. Posamezne zveze – zlasti frazeološke –, ki pripadajo fraznim glagolom, so navedene tudi v vsebinsko in problemsko drugače naravnanih obravnavah slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: npr. *imeti v mislih, na posodo vzeti, svet imeti, (dober) svet dati, slovo dati, dati/dajati na znanje* itd. (Novak 2004: 193–199), *pasti v caganjelcaganje* (Legan Ravnikar 2014: 76).

⁸ Pri manj razvidnih primerih si je glede uvrstitve samostalnika bodisi med netvorjene ali med izglagolske tvorjenke treba pomagati z usmerjevalnimi etimološkimi ugotovitvami.

⁹ A. Vidovič Muha opredeljuje skladijsko podstavo kot »nestavčn/o/ podredn/o/ besedn/o/ zvez/o/, katere predmetno- in slovničnopomske sestavine so pretvorljive v tvorjenko (Vidovič Muha 1988: 183) oz. kot »podredn/o/ besedn/o/ zvez/o/, iz katere po pretvorbi nastane tvorjenka – njeni obrazilni morfemi in besedotvorna podstava« (Vidovič Muha 2000: 40).

delati: *delati greh* in *delati pregrehe*, *delati molitve*,¹⁰ *delati ofre* itd. Pomen zvez *delati gnezda/gnezdo* 'imeti gnezda/gnezdo' je prepoznaven sobesedilno, potrjujejo pa ga tudi primerjave z drugimi biblijskimi prevodi¹¹ ter slovarske ustreznice v Megiserjevih slovarjih:

Affur je bil kakòr en Ceder v'Libani /.../ Vse Ptice téh Nebes fo gnésda delale na njegovih vejah, inu vse Svirine na púli, fo mlade iméle pod njegovimi mladizami (DB 1584: II,74b); *Deutsch. Niften. Latinè. nidificare. Windifsch. gnefdu délati. Italicè. annidare, far nido, nidificare* (MD 1592: K7b).

1.1.2 Na zavedanje pomenskih možnosti modela in na njegovo vraščenosť v rabo prav tako kaže izkazani pomenski razpon, saj so z rabami potrjeni tudi pomenski odtenki in podpomeni osnovnega pomena,¹² na širjenje kažejo poosebitve,¹³ obsežen del pa pripada frazeološkim rabam.

1.2 Frazeološke rabe večinoma nimajo uveljavljenih enobesednih glagolskih nadomestil z besedotvorno povezovalno podstavo, če pa enobesedna sopomenka obstaja, je nosilec neosnovnega pomena. Primerjave s prevodnimi predlogami večinoma odkrivajo skladnost, občasno pa tudi razlike. Npr.:

1. *dati komu dobre besede* 'prijazno ogovoriti koga, govoriti s kom': *Aku bofh letimu folku priasniu, inu bofh dobrutlivu shnymi rounal, inu bofh nym dobre beffede dal, taku bodo ony tebi podloshni vfe dny* (DB 1584: I,238b) – *Wirstu diesem volck freundlich sein / vnd wirst sie handelen gütiglich / vnd jnen gute wort geben / So werden sie dir vnterthenig sein allewege* (LB 1545: 806);
2. *dati račun/rajtingo od česa* 'sprejeti posledice kakega dejanja, odgovarjati za kaj': *Sliharni /.../ ima fuoy Dar, fuoio flushbo inu poklžanie od Boga, od tega on mora Bogu na fodny dan Razhun ali rajtingo dati* (JPo 1578: III,10) – *ein jeglicher Mensch / er sey Regent*

¹⁰ Frazni glagol *delati molitve* in sopomenski glagol *moliti* se npr. kot ustreznici pojavljata na besedilno primerljivem mestu v Trubarjevem prevodu *Nove zaveze* in v Dalmatinovi *Bibliji*. Primerjave kažejo, da so na izbiro lahko vplivale različne prevodne predloge:

Trubar: *Oni pag prauio knemu, Sakai fe ty Ioanesoui mlashi goftio inu molitue delaio* (TT 1557: 175);

Dalmatin: *Sakaj fe Ioannefovi Iogri taku zheftu poftio, inu tulikajn molio?* (DB 1584: III,33b);

Luter: *Warumb fasten Johannes Jünger so offt / vnd beten so viel* (LB 1545: 2084);

Vulgata: *illi dixerunt ad eum quare discipuli Iohannis ieunant frequenter et obsecrationes faciunt similiter* (Vulgata 1994: 1616).

¹¹ Npr.: *Alle Vogel des himels nisteten auff seinen Esten / vnd alle Thier im felde hatten Junge vnter seinen Zweigen* (LB 1545: 1458).

¹² Na zveze *dajati hvalo* se npr. veže osnovni pomen glagola *hvaliti* 'izražati hvalo, priznanje', uresničujejo pa tudi podpomen 'izražati hvaležnost': *OBtu tudi jeft, potehmal kadar fim flifhal od te Vere pèr vas, na GOSPVA Iesufa /.../ neneham hvalo dajati sa vas, inu vas v'mifli imam v'moih molitvah* (DB 1584: III,104b) – *DARumb auch ich / nach dem ich gehöret hab von dem glauben bey euch /.../ Höre ich nicht auff zu dancken fur euch / vnd gedencke ewer in meinem gebet* (LB 1545: 2356). Predmetno širjenje od konkretnega k abstraktnemu npr. kažejo rabe kot: *Iaft /.../ Vam ksaftaue daiem moio sueft* (JPo 1578: II,50b). Znani nadomestili za različici rabe fraznih glagolov *dati/dajati zastavo/k zastavi* sta glagola *zastaviti* in *zastavljati*.

¹³ Npr. *Moja úftna bodo hvalo dajala, kadar me navuzhifh tvoje Praude* (DB 1584: I,312a) – *Meine Lippen sollen loben / Wenn du mich deine Rechte lerest* (LB 1545: 1076).

oder Oberherr /.../ hat feine gabe / fein Ampt vnd beruff von Gott / dauon muß er Gott **rechenfchafft geben** an Jüngsten tage (SA 1559: III,LXXXV);

3. *dati komu slovo* ‘odsloviti, zavriniti koga’: *Christuf /.../ ij kratkò flovo da: inu ijo klizhe sa pfico* (KPo 1567: CXVI) – *Christus /.../ weyfet sie schlechts abe / heiffet sie ein hündin* (SA 1559: I,XCIII).

1.2.1 Več dobro uveljavljenih frazemov izkazuje enako zgradbo: pomensko oslabe-lim vzorčnim glagolom je dodana predložna zveza, kar npr. kažeta delno sopomen-ska frazema *dati na vest* ‘sporočiti, oznaniti kaj’ in *dati/dajati na znanje* ‘sporočiti/ sporočati, oznaniti/oznanjati, izpričati/izpričevati, pojasniti/pojasnjevati kaj’. Npr.:

1. *Ta zhlouik gre tiakai, inu da nauEIFt tim ludom, de ie Iefus ta, kir ie nega fdraufiga sturil* (TT 1557: 269) – *Der Mensch gieng hin / vnd verkündigets den Jüden / Es sey Jhesus / der jn gesund gemacht habe* (LB 1545: 2147);
2. *Kadar vafhi otroci potle fvoje Ozhete bodo vprafhali, inu poreko: Kaj lety kameni pomenio? taku vy imate nym na snanje dati, inu rezhi: Israel je fhäl po fuhim fkusi Iordan* (DB 1584: I,121b) – *Wenn ewre Kinder hernach mals jre Veter fragen werden / vnd sagen / Was sollen diese steine? So solt jrs jnen kund thun / vnd sagen / Jsrael gieng trocken durch den Jordan* (LB 1545: 410).

1.2.2 Primerjava s prevodno predlogo kaže strukturno enako, podobno ali različno izbiro: npr. frazno pri Dalmatinu in enobesedno pri Lutru. Zlasti zveze *dati/dajati na znanje* so bile v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja tako uveljavljene, da so jih prevajalci suvereno izbirali kot nadomestilo za (pomensko) širši spekter nemških ustreznic (tudi za *ansagen*¹⁴ in *zeigen*¹⁵). Primerjava neredko odkriva tudi uporabo različnih fraznih glagolov: npr.

na znanje dati – *kund tun* ali *taku ti obeniga drugiga dolg ne delai, támuzh tebe famiga* (KPo 1567: LXXVII) – *fo darffft du niemandt die schuld geben / denn dir selbft* (SA 1559: I,LVIII).¹⁶

¹⁴ Npr. *taku ima ta priti, zhigar je ta Hifha, Farju na snanje dati, inu rezhi: Meni se sdy, de je en madesh téh Gob na moji Hifhi* (DB 1584: I,69b) – *So sol der komen / des das haus ist / dem Priester ansagen / vnd sprechen / Es sihet mich an / als sey ein aussetzig mal an meim hause* (LB 1545: 227).

¹⁵ Npr. *Sakaj kadar ony kakovu rounanje imajo, taku k'meni prido, de jeft fodim mej flejdnim, inu njegovim blishnim, inu de nym na snanje dajem Boshje Praude inu njegove Postave* (DB 1584: I,47a) – *Denn wo sie was zu schaffen haben / komen sie zu mir / das ich richte zwis-schen einem jglichen vnd seinem Nehesten / vnd zeige jnen Gottes Recht vnd seine Gesetz* (LB 1545: 156).

¹⁶ Zgledi kažejo, da so bile zamenjave nekaterih fraznih glagolov z drugimi dokaj ustaljene. Namesto nemškega glagola *thun* sta se v slovenščini npr. pogosto pojavljala *devati* in *dati*, občasno pa tudi *dejati* v pomenu ‘dati’. Npr: *od te prave Kerszhanfke Cerkve letukaj stoji, de ona ima vpan djana biti: Vas, pravi on, bodo vpan devati* (TPo 1595: II,77) ‘izobčevali’ – *Denn von der rechten Christlichen kirchen stehet hie / das sie sol in bann thon werden: Euch (pricht er) werdens inn bann thun* (LH 1566: II,77a); *Obtu vi lubeshniui /.../ daite vash Flis, de bote pred nim pres madesha inu pres tadla vtim Myru naideni* (TT 1577: 172–173) – *DA-rumb / meine lieben /.../ So thut vleis / das jr fur jm vnbefleckt vnd vnstrefflich im Friede erfunden werdet* (LB 1545: 2422).

Med opaznejše oddaljitve od prevodne predloge spada tudi izbira fraznega glagola namesto samostalniške tvorjenke v predlogi. Tovrstne razlike so deloma tudi posledica večje produktivnosti in uveljavljenosti samostalniških zloženek v nemščini kot v slovenščini.¹⁷ Npr.:

*Ta pak, kir Seuzu feme daje /.../ bo gmeral vafhe feme /.../ de bote bogati u'vfeh rizheh, sovfo preprofzhino katera /kusi nas Bogu **hvalo dela** (DB 1584: III,99b) – Der aber samen reichet dem Seeman / Der /.../ wird vermehren ewren famen / vnd wachsen lassen /.../ das jr reich seid in allen dingen / mit aller einfeltigkeit / welche wircket durch vns **dancksagung** Gotte (LB 1545: 2337).*

2 Veliko večino tovrstnih zvez spremljajo sopomenska enobesedna nadomestila, ki so bila v rabo praviloma močnejše vpeta kot frazni glagoli. Dvovidsko rabljeni glagol *grešiti* je sopomensko nadomestilo za zveze

delati greh in *delati pregrehe*,¹⁸ *hvaliti* za zveze *dati* in *dajati hvalo* ter *delati hvalo*, *izlagati* za *delati izlago*, *misliti* za *delati misli* itd.

Enobesedno sopomensko nadomestilo za zvezo *delati besede*, npr.

*Inu kadar vy molite, taku nimate veliku *bobotati, kakòr Ajdje: Sakaj ony menio de bodo vslifhani, kadar veliku **beffed delajo** (DB 1584: III,5b) – Vnd wenn jr betet / solt jr nicht viel plappern / wie die Heiden / Denn sie meinen / sie werden erhöret / wenn sie viel **wort machen** (LB 1545: 1976),*

bi lahko predstavljala glagola *besediti* (uporabljen v TR 1558) in *besedovati* (TT 1557), v praksi pa ga predstavlja glagol *govoriti*.

Na soobstojanje, sopomenskost in možno izmenično rabo obeh možnosti jasno kažejo tudi vzporedne slovarske navedbe. Npr.:

*Deutsch. Zeugnuß geben. Latinè. perhibere testimonium. Windisch. **prizho dati, prizhati**. Italicè. testimoniare, testificare, produrre i testimonij, rendere testimonio (MD 1592: X2b).*

2.1 Za del fraznih glagolov enobesedna sopomenska nadomestila nudijo besedotvorno primarnejše tvorjenke: za zvezo *delati razdeljenje* npr. rabe glagola *deliti*, saj se drugotni nedovršnik *razdeljevati*, na katerega se tvorbeno navezuje glagolnik *razdeljenje*, ne pojavlja. Del fraznih glagolov nadomeščajo sopomenski glagoli s tujo podstavo: npr. zvezo *delati stražo* (enako kot sopomensko *držati stražo*) namesto neizpričanega glagola **stražiti* nadomeščajo rabe glagolov *vahtati*¹⁹ in

¹⁷ Ugotovitev, da so zloženke med neglagolskimi tvorjenkami v nemščini najpogostejše, npr. navaja A. Vidovič Muha (1997: 40).

¹⁸ Enobesedno sopomensko nadomestilo za *delati pregrehe* bi lahko bil tudi glagol *pregrešati se*, ki je bil uporabljen v DB 1584: *Ti je **pregrešhafh** nad to kryo, katero prelivafh* (DB 1584: II,70a).

¹⁹ Npr. *Vas tretji dejl, kateri **vahtajo** leta tjedem, imajo **frasho dèrshati** proti Krajlevi hifhi* (DB 1584: I,210a); *Christus hozhe imeti Slushabnike, kateri **zhuio, vahtaio**, Vboshy Befedi delαιο* (JPo 1578: II,24).

varovati,²⁰ možno sopomensko nadomestilo pa bi lahko zagotavljal tudi glagol *čiti*. Sopomenska nadomestila za zvezo *dati trošt* ponujajo rabe glagolov *troštati* in *potroštati*, izpeljanih iz samostalnika *trošt*, ter domača sopomenka *potolaziti*, ki je značilna za Krelja, Juričiča in Trubarjevo *Hišno postilo*. Tudi zvezo *dati žegen* sopomensko nadomešča pogosto rabljeni, splošno uveljavljeni, dvovidski glagol *žegnati*, sopomenski *blagosloviti* pa se nasprotno pojavlja le pri Krelju, v *Registru Dalmatinove Biblije* in v Megiserjevih slovarjih. Zvezam *dati flis* besedotvorno ustreza glagol s prevzeto podstavo *flisati* z različico *flisati se*,²¹ sopomensko pa se jima pridružuje še domači glagol *truditi*. Zveze *dati odgovor* in *dati k odgovori*²² ter *dati antvert* so sopomenske, vendar je zveza s prevzetim samostalniškim dopolnilom redkeje rabljena od domače različice. Podobno je tudi razmerje med *dati antvert* in sopomenskim glagolom *antvertati*, ki je naveden v *Registru Dalmatinove Biblije* kot koroška ustreznica kranjski sopomenki *odgovoriti*. Fraznemu glagolu *dajati mite* 'podkupovati' bi besedotvorno ustrezal glagol *mititi*. Na njegov obstoj posredno kaže izpričani predponski glagol *podmititi*.²³ Zvezam *delati špot iz kogalčesa* in *delati kogal/kaj k špotu* stojijo nasproti sopomenske rabe glagola, tvorjenega s *se*: *špotati se komulčemu*.

2.2 Del fraznih glagolov je zaradi odsotnosti sicer tvorbeno pričakovanega sopomenskega izsamostalniškega glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja nepogrešljivih. Vzrok za besedilno neizpričanost glagolske tvorjenke je lahko neizrazita potreba, ki ji je bilo mogoče zadostiti s sopomenskimi opisi, običajno uporabljenimi tudi v prevodnih predlogah. Mednje npr. sodijo zveze kot *delati brazde*, *delati senco*, *delati vozle* – saj glagolov *brazdati*, *senčiti*,²⁴ *vozlati* med besedjem, izpričanim v slovenskih besedilih 16. stoletja, ni. Npr.:

²⁰ Npr. je *Krajl Rehabeam bronzhene Szhite puštil sturiti, inu je nje porozhil pod roko tēh vijhkih Trabantou, kateri fo vrat varovali vKrajlevi Hifhi* (DB 1584: I,194b).

²¹ Npr. *gorje je tēm, kateri v'jutru sguda vštajajo, de se pyanosti flifsajo, inu sedē noter v'nuzh, de je Vinu resgreje* (DB 1584: II,3a) – *WEh denen die des morgens früe auff sind / des Sauffens sich zu vleissigen / vnd sitzen bis in die nacht / das sie der Wein erhitzt* (LB 1545: 1180). Predponski dovršnik *poflisati se* v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja ni izpričan.

²² Npr. *Koku fvejtujete, kaj bi letimu folku k'odgovori dal?* (DB 1584: I,238b) – *Wie ratet jr / das ich diesem volck antwort gebe?* (LB 1545: 806). Tudi predložne zveze, strukturno sicer posnete po nemščini, so uporabljene kot uveljavljena različica nepredložne rabe (*dati odgovor*), kar kaže tudi primerjava z nemško prevodno predlogo. Sklepanje potrjuje tudi naslednji prevodni par: *Nyh Preroki fo neobstojezhi, inu fhpotliuci: Nyh Farji k'nezhafti delajo to Svetinjo, inu Postavo krivu islagajo* (DB 1584: II,123b) – *Jre Propheten sind leichtfertig vnd verechter / Jre Priester entweihen das Heilighum / vnd deuten das Gesetz freuelich* (LB 1545: 1642). Pri sledečem paru pa je predložna zveza iz predloge ohranjena tudi v prevodu: *(Sakaj fkusi vtraglivost Strop gnye, inu fkusi lenē roke v'hifho kaple) tu dela, ker ony k'fmehu Kruh delajo* (DB 1584: I,331b) – *(Denn durch faulheit sincken die Balcken / vnd durch hinlessige Hende / wird das Haus trieffend) Das macht / sie machen brot zum lachen* (LB 1545: 1149).

²³ Npr. *veliku jih je, kir se puštē s'denarmi podmititi* (DB 1584: II,156b).

²⁴ Da gre resnično za tvorbeno ustaljene, čeprav knjižno neizpričane glagole, posredno dokazuje tudi obstoj predponskega glagola *obsenčiti*.

*Menifh li ti, de Samorogazh bo tebi flushil /.../ Ie li ga morefsh v'Iarm v'kleniti, de bi **brasde delal**, ali sa tabo doline oral?* (DB 1584: I,278b[=277b]) – *MEinstu das Einhorn werde dir dienen /.../ Kanstu jm dein joch anknüpfen die **furchen zu machen** / das es hinder dir broche in gründen?* (LB 1545: 959).

Tudi frazni glagol *dati žlafrnico*²⁵ nima enobesedne ustreznice. Možno opisno sopomensko nadomestilo uzavešča slovarski ustreznični niz:

*Deutfch. Backenstraich gebē. Latinè. impingere colaphum. Windifch. **shlafirnizo dati, vlyže vdariti**. Italicè. schiaffeggiar, dar de gli schiaffi ò vn boffetto* (MD 1592: A6b).

Sodobno sopomensko pojasnilo bi bilo *dati zaušnico*, manj natančni pa *dati klofuto* in glagol *klofniti*.

2.3 Del fraznih glagolih s prevzetim samostalnikom v vlogi dopolnila v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja nima neposredne enobesedne besedotvorne paralele (npr. *dati frist*, *dati urzah k čemu*, *dati žlake*). Slednja obstaja v tujem jeziku (npr. *fristen*,²⁶ *verursachen*, *schlagen*), med slovenskimi glagoli pa je za nekatere od njih mogoče poiskati eno ali več enobesednih sopomenskih nadomestil (za *dati žlake* npr. *udariti*, zvezo *dati urzah k čemu* bi lahko nadomeščal glagol *povzročiti kaj*, vendar ga slovenski knjižni jezik 16. stoletja ne izkazuje, itd.), kar potrjujejo tudi primerjave prevodov s prevodnimi predlogami ter medsebojne primerjave Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodov oz. Kreljevih in Juričičevih prevodov postale. Npr.:

*Inu kadar njemu fhtirideffet **shlakou da**, taku ga néma vezh biti, de nebo prevezh **byen*** (DB 1584: I,113a) – *Wenn man jm || vierzig **Schlege gegeben hat** / sol man nicht mehr **schlahen*** (LB 1545: 381).

Brez neposrednega sopomenskega nadomestila ostaja tudi zveza *delati punt*. Npr.

*Ti inu vfa tvoja drushba **delate en Punt** supèr GOSPVDA* (DB 1584: I,88a) – *Du vnd deine ganzte Rotte macht **ein Auffrhur** wider den HERRN / Was ist Aaron / das jr wider jm murret?* (LB 1545: 292).

3 Na izbor opisne možnosti, ki jo je možno razlagati kot skladijsko podstavo tvorjenega glagola, je pri prevedenih besedilih, zlasti pri biblijskih prevodih in postilah, pogosto vplivala prevodna predloga, čeprav je bila uzaveščenost pomenskih in skladijskih možnosti rabe obeh različic pri vseh piscih povsem zadostna tudi za (funkcionalno pogojeno) neodvisno izbiro. Na dejstvo, da je bila izbira možnosti pogosto prilagojena hoteni informativnosti povedi, je bilo pri prikazu razmerja med izsamostalniškimi in izpridevniškimi glagoli ter sopomenskimi

²⁵ V Pleteršnikovem slovarju je samostalniku *žlafrnica* pripisano pojasnilo o bavarskem izvoru: *prim. bav. schlappen f., die Ohrfeige* (PS 1894–1895: II,967).

²⁶ V Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860 iztočnici *Fristen* sledijo naslednje razlagalne zveze in sopomenski glagoli: *Auffchub geben, odlog, čas, odklad dati, dajati, odložiti, odlagati; das Leben, življenje podaljšati, podaljševati* (CW 1860: I,552).

opisi v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja že opozorjeno (npr. Merše 2009: 147–186, 209, 213–217).

3.1 Prevodne predloge so spodbujale tako k rabi fraznih glagolov s samostalniškimi dopolnilom tujega izvora kot v primeru neprevzetosti k iskanju domačega nadomestila. Npr.:

1. *Satu pak ker fo ty Iudje, kateri fo pèr Scytih prebivali, nym prizhovanje dali, dé fo ony nym vfo priasen v'tèh tefhkih zhafsih iskasali* (DB 1584: II,202b) – *Weil aber die Jüden / so bey den Schythen woneten / jnen zeugnis gaben / Das sie jnen alle Freundschaft in den schweren zeiten bewiesen hetten* (LB 1545: 1933) 'so s pričevanjem potrdili';
2. *Satu hozhem jeft, de fe te mlade vduvè omoshé, otroke rodé, pohishtvu rounajo, Supàrniku obeniga urshaha nedadé hudu govoriti* (DB 1584: III,115b) – *SO wil ich nu / das die jungen Widwen freien / Kinder zeugen / haushalten / dem Widersacher keine vrsache geben zu schelten* (LB 1545: 2394).

3.1.1 Obstajajo tudi primeri neskladnosti s prevodno predlogo, ki kažejo na uza-veščenost obeh izraznih možnosti, hkrati pa na samostojno izbiro, zlasti če so bili ustajljena sestavina besednega zaklada tudi sopomenski glagoli. Npr.:

1. *Poite k'meni vfi trudni inu oblosheni, Ias vam zho odvek dati* (KPo 1567: XXIIIb) – *KOMPT HER ZU MIR / ALLE DIE MÜHESELIG VND JR beladen seid / Jch wil euch erquicken* (LB 1545: 1988); podobno tudi v SA 1558: II,XCIII).

V navedenem zgledu bi Krelj lahko izbral glagol *odvekniti*, ki ga je sam uporabljal v povratni različici

ie voda vàn tekla: to ie Sambfon pil inu ie fpet fe odveknil (KPo 1567: CXXXVIIIb).

2. *Krally posemalski fe stauio, inu nyh Rathi vkupe fuit delaio, supar Gospoda, inu Christufa niegouiga* (JPo 1578: I,121b) – *Die Könige im lande lehnen sich auff / vnnd die Herrn ratfshlagen mit einander / wider den Herrn vnd feinen gefalbtten* (SA 1559: I,CXX).

3.2 Obe izrazni možnosti se občasno izmenjujeta celo znotraj iste povedi, kar je prav tako lahko posledica usklajenosti s prevodno predlogo, ki pri vidskosti in vezljivosti²⁷ zaradi različnosti jezikov mestoma tudi popušča. Npr.:

1. *Pomagaj nam Bug nash Ohranjenik /.../ De my tvoje fvetu Ime sahvalimo, inu tebi hvalo damo* (DB 1584: I,227b–228a) – *Hilff vns Gott vnser Heiland /.../ Das wir deinem heiligen Namen dancken / vnd dir Lob sagen* (LB 1545: 768);
2. *Ty priatili /.../ Aku vshe pag lih neifo vrejndi, de fe ijn od letiga ali drusiga vprafhainja odgovor da /.../ taku my vener sa teh brumnih volo hozhmo kratku na takovu vprafhainje odgovoriti* (TPo 1595: II,186–187) – *Die Freunde /.../ Wiewol sie aber nicht werth find / das man von difen oder andern fragen jhnen bericht thue /.../ wöllen wir dennoch vmb der fromen willen / ein wenig auff folche frage antworten* (LH 1566: II,CXIb).

²⁷ Vidovič Muha jih predstavlja kot kategorialne pomenske sestavine glagola (npr. Vidovič Muha 2000: 34), pod pojmom »kategorialna pomenska sestavina« razume »kategorialno slovarsko (jezikovnosistemsko) lastnost leksema, kot tako relevantno tudi v besedilu« (npr. Vidovič Muha 2000: 30).

3.3 Na izbiro ene od sopomenskih možnosti večkrat vplivajo tudi stilni razlogi: v pesmih npr. oblikovanje rime. Npr.

Gospud mui Greh ie slu velik, vegshi ie Ime tvoie :/: Satu dai meni odpustik, sveffeli serce moie (DC 1579: 122); *NV pujmo dajmo zhaft Bogu, V'tim viffokim thronu* (TfC 1595: CCCLXXXVIII) itd.

V drugem zgledu bi izbira sopomenskega glagola *častiti* povzročila tožilniško vezavo, z njo pa bi bila porušena rima.

4 Pogostejša raba večine izsamostalniških glagolov daje slutiti večjo pomensko obremenjenost, kot jo izkazujejo ustrezni frazni glagoli. Potrditve zanjo je mogoče najti pri večjem številu sopomenskih glagolov. Med rabami glagola *hvaliti* je npr. mogoče zaslediti prenose tipa *hvaliti gospoda na strunah*, pa tudi izpričanost pomena 'slaviti': npr.

1. *Nedopufti, de bi ta doli potlazheni framotjo prozh fhàl: Sakaj ti vbosi inu reuni tvoje Ime hvalio* (DB 1584: I,298a) – *Las den Geringen nicht mit schanden dauon gehen / Denn die Armen vnd Elenden / rhümen* deinen Namen (LB 1545: 1029),²⁸
2. *Is mej katerih je bilu /.../ postaulenih /.../ fhtiritaushent varihou na vratih, inu fhtiritaushent, kateri GOSPUDA hvalio na ftrunah, katere fim jeft sturil de fe hvala poje* (DB 1584: I,230b) – *Aus welchen worden /.../ verordnet /.../ vier tausent Thorhüter. Vnd vier tausent Lobesenger des HERRN mit Seitenspiel / die ich gemacht hab / lob zusingen* (LB 1545: 778).

Zveze *dati odpuščanje/odpustek* se običajno navezujejo na grehe, kar kaže na pripadnost verski terminologiji. Na širši pomenski razpon glagola pa kaže tudi neosnovni pomen 'narediti, povzročiti, da kdo nima več določenih obveznosti',²⁹ ki ga izkazuje zgled

Kadar gdu fvojmu Blishnimu kejkaj possodi, taku ima on tuištu njemu odpustiti, inu ga néma nasaj terjati od fvojga blishniga, ali od fvojga brata (DB 1584: I,108b).

Frazni glagol *dati podvižanje* sopomensko nadomeščata glagola *podvižati* in *podučiti*, kar med drugim dokazuje tudi njuno večkratno skupno pojavljanje: npr.

kadar bi ony veni falsh mainingi, kakor drugi ludje tezhali, bi on nje prou podvijhal inu podvuzhil, inu nym pomagal (TPo 1595: III,99).

Glagol *udariti*, ki sopomensko nadomešča frazna glagola *dati udarec* in *dati šlag*, slednja pomensko presega, kar dokazujejo zveze

udariti na ostro mesto (barka), ta befseda nje fame vdari (TPo 1595: II,164), *Hudizh fem vdari, inu luzha s'shliſo* (TPo 1595: III,154) itd.

²⁸ Prim. opombo 12.

²⁹ Razlage pomenov, ki jih izkazuje tudi sodobni slovenski knjižni jezik, so povzete po SSKJ.

4.1 Primerjava fraznih glagolov in enobesednih ustreznih občasno odkriva tudi vezljivostne razlike.³⁰ Najpogostejša je sprememba udeleženskih oz. delovalniških vlog. Medtem ko se frazni glagol pogosto veže z dajalniškim (v vlogi prejemnika) in tožilniškim predmetom (kot prizadeto), je pri sopomenskih enobesednih glagolih dajalniški prejemnik pretvorjen v tožilniškega (npr. *dati komu čast – častiti koga*). Pri drugih nadomestitvah (*dati komu odpuščanje grehov – odpustiti komu grehe*) se spreminja vloga samostalniškega prilastka ali prislovnega določila namena (*dati urzah k čemu – povzročiti kaj*).

Izbiro fraznega glagola mestoma osmišlja tudi obvestilnost samostalniškemu dopolnilu dodanega prilastka, ki bi ga ob izboru sopomenskega glagola nadomestilo ustrezno prislovno določilo. Npr.:

1. *Inu ta Kralj je timu folku eno tèrdo odguvor dal* (DB 1584: I,192b) – *Vnd der König gab dem Volck eine harte antwort* (LB 1545: 654) → nadomestitev s sopomenskim glagolom bi bila naslednja **kralj je folku trdo odgovoril*,³¹
2. *Inu kadar njemu fhtirideffet shlakou da, taku ga néma vezh biti, de nebo prevezh byen* (DB 1584: I,113a) → **kadar ga štiridesetkrat udari*.

Nekaj tovrstnih podatkov, vezanih na frazni glagol, je obvestilno zanemarljivih (npr. zaimek *ta* kot nefunkcionalna prevodna ustreznica za nemški člen) ali avtomatično vključenih v skladijsko preurejeno strukturo (npr. svojilni zaimek, ki se pri fraznem glagolu pojavlja v vlogi prilastka, pri glagolskem nadomestilu vsebinsko nadomešča bodisi osebek ali predmet, navadno osebni zaimek v vlogi predmeta. Npr.:

1. *Ako vam vijde, ne delajte moiga dolga, las nezhem kriv na tim biti* (KPo 1567: CXLVIIIb) – *Entkopt er euch / so wil ich kein schuld dran haben* (SA 1559: I,CXVIIb) → **ne dolžite, ne krivite me*;
2. *kadar vi zhakate na take rizhi, dajte vash Flis, de bote pred nim pres madesha /.../ naideni* (TT 1581–82, II,346) → **poflislajte se, potrudite se*.

4.1.1 Frazni glagoli se od enobesednih ustreznih občasno razlikujejo tudi po vidski karakteristiki. V primerih, kadar se frazni glagoli lahko uporabljajo tako v osnovnem vidskem pomenu kot tudi v sobesedilno vplivanem drugotnem, se funkcionalno lahko izmenjujejo z dvema tvorjenima glagoloma (dovršnim in nedovršnim) ali z enim, če je ta dvovidski. Npr.: večinoma dovršno, izjemoma pa tudi nedovršno rabljene zveze *dati hvalo* sistemsko in praktično nadomeščata pogosto rabljena glagola *zahvaliti* in *hvaliti*.

³⁰ Obsežen prikaz vezljivostne tipologije glagolov v pomožniški vlogi je prispevala A. Žele (2001: 141–147).

³¹ V sodobnem slovenskem biblijskem prevodu je mesto prevedeno takole: *Kralj je ljudstvu trdo odgovoril* (SP 1996: 413).

5 Vzorčni glagoli *biti*,³² *delati* in *dati* nastopajo tudi v povezavah s pridevniškimi besedami: najpogosteje *delati*, redkeje *biti*, izjemoma *dati* (*dati koga prostega* ‘izpustiti, osvoboditi koga’). Zveze izražajo pridobivanje, nastop ali obstajanje lastnosti, ki jo poimenuje pridevniško povedkovo določilo, povedkov prilastek ali obsamostalniški prilastek.³³ Glagol *delati* se večinoma povezuje s pridevniškimi besedami domačega izvora, izjema je le zveza *delati koga komu glih*. Razen redkih izjem tudi tovrstne zveze v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja spremljajo pogosteje rabljeni sopomenski izpridevniški glagoli: npr. *biti kasen* – *kasniti/kasniti se*, *biti živ* – *živeti*,³⁴ pri glagolu *delati* pa poleg glagola *glihati* še *delati kaj pusto* – *opuščati/opuščavati*, *delati pot raven* – *ravnati*, *delati kaj sveto* – *posvečevati/posvečovati*, *delati kaj trdo* – *trditi*, *delati sad zrel* – z zgolj slovarsko navedenim *zoriti*, *delati kaj žalostno* – *žalostiti*, *delati kamenje živo/koga živega* – *oživljati* itd. Zveza *delati koga bogatega* nima neposrednega enobesednega sopomenskega nadomestila *bogatiti*, na njegov obstoj pa kaže predpanski glagol *obogatiti*. Brez sopomenskih glagolov nastopajo zveze *delati obraze blede* ‘blediti’, *delati kaj lepo* – ‘olepševati’, *delati zemljo rahlo* ‘rahljati’.

Primerjava z nemškimi prevodnimi predlogami odkriva podobne tipe prevodnih nadomestitev kot pri fraznih glagolih s samostalniškimi dopolnili. Npr.:

Ionatas /.../ ga je profsil, de bi ta rup inu te Sushne supet profte hotil dati (DB 1584: II,187a) – *DA Jonathas /.../ bat jn / das er den Raub vnd die Gefangen wider ledig geben wolt* (LB 1545: 1874–1875).

Na sopomenske povezave fraznih glagolov in sopomenskih enobesednih glagolov je večkrat opozorjeno v slovarskih ustreznicih nizih. Npr.:

Duro. Germ. hart machen. Sclav. terdu sturiti, terdu delati, terditi (MTh 1603: I,453).

6 Pojavitve fraznih glagolov, zajetih s popolnim izpisom knjižnih izdaj s slovenskim besedilom iz druge polovice 16. stoletja, kažejo, da gre za uveljavljene in v večini primerov pogosto rabljene zveze.

³² Zveze z glagolom *biti* (npr. *biti strah*, *biti v strahu*, *biti v skrbeh* in *biti jezen*) kot vzorčne za tipe zloženih glagolov J. Snoj navaja kot člene sinonimnih nizov: bodisi kot izpostavljene besednozvezne dominante ali kot glagolu enakovredne povedkovniške konstrukcije (Snoj 2019: 116, 121, 160 in drugod).

³³ Na možnost pretvorbe tovrstnih zvez v glagole z isto podstavo npr. opozarja A. Vidovič Muha (npr. 2000: 298–299). Medtem ko *biti* nastopa v vlogi vezi, *dati* v zvezi *dati koga prostega* pa kot pomensko oslabljeni, frazni glagol, je pri glagolu *delati* še zaznavna dejavna udeležnost pri nastajanju stanja ali lastnosti, poimenovane z obsamostalniškim prilastkom. To je domnevno tudi vzrok neenakega slovarskega prikaza tovrstnih zvez: v SSKJ so obravnavane kot podpomen posebne pomenske enote, predstavljene z definicijo ‘biti dejavno udeležen pri nastajanju česa’; podpomen je opremljen z razlago ‘dajati čemu kako lastnost, značilnost’, npr. *delati kaj bolj lepo* ‘lepšati’ (SSKJ 1970: I,360). V vezljivostnem slovarju pa je glagol *delati* v zvezah kot *delati sobo lepšo* opredeljen kot glagol v pomožniški vlogi, kot vez (Žele 2011: 53–54) s pomenom ‘določati, izražati kaj’.

³⁴ Npr.: *sato hitite, inu nebodite kafny pojti* (DB 1584: I,144a) – *Moj Gospod fe kafni priti* (JPo 1578: III,104b).

Analiza vzorčnih primerov, ki glede na besednovrstno različnost dopolnil oz. povedkovega določila pripadajo dvema tipoma, je pokazala na osnovno pomenško dvojnost (kaže se v izražanju uresničevanja/uresničitve dejanja, določenega s tem, kar poimenuje dopolnilo, oz. stanja ali lastnosti, poimenovane s povedkovim določilom), hkrati pa tudi na manjše oblikovno variiranje tipov (npr. *dati odgovor* ali *dati k odgovori*, *delati kaj ravno*, *biti v strahu*).

Zveze pomensko oslajeno rabljenih glagolov *dati/dajati* in *delati* s samostalniškimi dopolnilom se razlikujejo tudi glede na tvorjenost ali netvorjenost samostalnika (npr. *dati čast* – *dati odpuščanje*, *odgovor*, *odpustek*, *pohujšanje*), občasno pa tudi glede na njegov izvor (npr. *dati odgovor* – *dati antwort*). Dovršnost ali nedovršnost glagolskega dela zveze se do določene mere posledično odraža tudi pri številu dopolnila (npr. *delati molitve*).

V besedilih se frazni glagoli pogosto izmenjujejo s sopomenskimi (enobesednimi) glagoli, bodisi z njimi tvorbeno povezanimi ali ne (npr. *dati*, *dajati* in *delati hvalo s hvaliti*; prav tako tudi *delati pot raven* – *ravnati pot*, *biti živ* – *živeti*). Na nadomestno izbiro v prvi vrsti vpliva sočasna uveljavljenost enobesednih sopomenk (npr. frazni glagol *delati stražo* se ob odsotnosti glagola **stražiti* navadno izmenjuje z glagoli *vahtati*, *varovati* ali celo *čuti*), občasno pa tudi potreba po informativni širitvi oz. po spremenjenih vsebinskih poudarkih, kakršne omogočata vezljivostno različno uresničevana frazni glagol in enobesedna glagolska sopomenka (npr. *dati komu čast* → *častiti koga* ali *dati komu trdo odgovor* → *trdo odgovoriti komu*). Prav ustaljenost rabe oblikovnih in tvorbenih različij je omogočala dokaj neodvisno izbiro in funkcionalno izrabo obeh izraznih načinov.

Redka raba nekaterih frazskih glagolov (npr. *delati vozle*) ob odsotnosti enobesednih glagolskih sopomenk hkrati kaže na to, da je bila uresničena izrazna raznolikost pogosto odvisna od potreb.

Analiza je pokazala tudi na primere pomenskega širjenja zvez in hkratnega odmikanja od izhodiščnega oz. osnovnih pomenov polnopomensko rabljenega glagola (npr. *delati šotore* – *delati gnezda* 'gnezditi'). Nekaterim izmed frazskih glagolov je mogoče pripisati frazeološki pomen (npr. *dati na vest* in *dati/dajati na znanje*).

Primerjava usklajenosti s prevodno predlogo, ki jo omogoča prevedenost večine slovenskih besedil 16. stoletja, izkazuje poleg prekrivnosti modela tudi večvrstna odstopanja (npr. *erquicken* → *dati odvek*, *sich ratschlagen* → *vkup svit delati*, *kund tun* → *dati na znanje*, *zeugnis geben* → *dati pričovanje*). Na nekatera od njih je nedvomno vplivala različnost prevodno soočenih jezikov.

VIRI

CW 1860 = Matej CIGALE, 1860: *Deutfch-flovenifches Wörterbuch*. Laibach: Herausgegeben auf Kosten des hochwürdigsten Herrn Fürstbifchofes von Laibach, Anton Alois Wolf.

DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA, TV IE VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta*. Wittemberg.

DC 1579 = Jurij DALMATIN, 1579: *TA CELI CATEHISMVS*. Ljubljana.

JPo 1578 = Jurij JURičIČ, 1578: *POSTILLA, To ie KERSZHANSKE EVANGELSKE predige*. Ljubljana.

- KPo 1567 = Sebastijan KRELJ, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
- LB 1545 (1974) = Martin LUTHER, 1545: *Biblia: Das ist: Die gantze Heilige Schrifft Deudsch auff's new zugericht*. Wittenberg. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1974.
- LH 1566 = Martin LUTHER, 1566: *Haußpostill*, I–III. Nürnberg: Gedruckt [...] durch Vlrich Newber / vnd Dieterich Gerlatz.
- MD 1592 = Hieronymus MEGISER, 1592: *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*. Graz.
- MTh 1603 = Hieronymus MEGISER, 1603: *Thefaurus Polyglottus vel, Dictionarium Multilingue*. Frankfurt.
- PS 1894–1895 = Maks PLETERŠNIK, 1894–1895: *Slovensko-nemški slovar* I (A–O, 1894), II (P–Ž, 1895). Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- SA 1559 = Johannes SPANGENBERG, 1559: *Auflegung der Episteln vnd Euangelien auff alle Sontage vnd fürnembsten Fest durchs gantze Jar*. Nürnberg: Gedruckt durch Iohann vom Berg vnnnd Vlrich Newber.
- SP 1996 = *Sveto pismo stare in nove zaveze, Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*, 1996. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- SSKJ I–V, 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I (A–H, 1970), II (I–Na, 1975), III (Ne–Pren, 1979), IV (Preo–Š, 1985), V (T–Ž, 1991). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (izd.), Državna založba Slovenije (zal.).
- TfC 1595 = Felicijan TRUBAR, 1595: *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI: INV* [...] *Peifni*. Tübingen.
- TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
- TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
- TT 1577 = Primož TRUBAR, 1577: *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen.
- TT 1581–82 = Primož TRUBAR, 1581–82: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.
- Vulgata 1994 = *Biblia sacra, iuxta Vulgatam versionem*. Vierte, verbesserte Auflage, 1994. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, Andreja LEGAN RAVNIKAR, Majda MERŠE, Jožica NARAT, France NOVAK, 2011: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Slovarji).
- Hadumod BUßMANN, 2002: *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Dritte, aktualisierte und erweiterte Auflage. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Duden, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 1998. 6., neubearbeitete Auflage. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Tamás FORGÁCS, 2014: Leichte Verben (light verbs) in Fraseologismen. *Phraseologie und Kultur. Phraseology and Culture*. Ur. Vida Jesenšek, Dmitrij Dobrovol'skij. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 96). 159–175.
- Lara GODEC SORŠAK, 2013: Glagoli z oslabljenim pomenom v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 61/3, 507–522.
- Ivanka KOZLEVČAR ČERNELIČ, 1975/76: O funkciji glagolov z oslabljenim pomenom tipa biti. *Jezik in slovstvo* 21/3, 76–81.

Erika KRŽIŠNIK KOLŠEK, 1986: Poskus razvrstitve stalnih besednih zvez v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Breda Pogorelec, Jože Koruza. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (Obdobja, 6). 435–445.

Andreja LEGAN RAVNIKAR, 2014. Problematika germanizmov v zgodovinskem slovarju knjižne slovenščine 16. stoletja. *Slovenski jezik na stičišču kultur*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 102). 70–84.

Majda MERŠE, 2009: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja*. Razprave o oblikoslovju, besedotvorju, glasoslovju in pravopisu. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Linguistica et philologica, 23).

France NOVAK, 2004. *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Linguistica et philologica).

Dora SCHULZ, Heinz GRIESBACH, 1995: *Grammatik der deutschen Sprache*. München: Max Hueber Verlag, ¹1960, ¹¹1995.

Jerica SNOJ, 2019: *Leksikalna sinonimija v sinonimnem slovarju slovenskega jezika*. Ur. Helena Dobrovoljc. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Zbirka Lingua Slovenica, 14).

Matej ŠEKLI, 2016a: Frazni glagoli s prislovnima določiloma prostora/kraja in časa v narečni slovenščini na slovensko-romanskem jezikovnem stiku. *Prostor in čas v frazeologiji*. Ur. Erika Kržišnik, Mateja Jemec Tomazin, Nataša Jakop. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 273–280.

– –, 2016b: Frazni glagoli v rezijanskem narečju slovenščine. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 26/4, 689–698.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Ada VIDOVIČ-MUHA, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zložen*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.

– –, 1997: Tipologija slovenskih ustreznih nemških zloženkam v Gutsmanovem slovarju. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave*. Zbornik referatov 6. srečanja slavistov. Ur. B. Pogorelec. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 39–54.

– –, 1998: Pomenski preplet glagolov *imeti* in *biti* – njuna jezikovnosistemska stilistika. *Slavistična revija* 46/4, 293–323.

– –, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (Razprave Filozofske fakultete).

Andreja ŽELE, 2001: *Vežljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU. (Linguistica et philologica).

– –, 2011: *Vežljivostni slovar slovenskih glagolov*. Skrajšana knjižna izdaja. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU. (Zbirka Slovarji).

PERIPHRASTIC LIGHT-VERB PHRASES IN THE 16TH-CENTURY SLOVENE LITERARY LANGUAGE

In the 16th-Century Slovene literary language, phrases such as *dati odgovor/k odgovori* ‘to give an answer’, *delati greh* ‘to commit a sin’, *biti v skrbi* ‘to be worried’, i.e., the so-called periphrastic light-verb phrases, stand out in terms of frequency. The compilation of this type of phrases, their semantic analysis, and the assessment of the impact that the translation had on the frequency of these constructions – was made possible by the complete excerption of

all available Slovene texts from the period of 1550–1603, which was performed for lexicographic purposes. The basic precondition for construction of periphrastic light-verb phrases is the semantic weakening of certain verbs (e.g., *biti* ‘to be’, *dati*, *dajati* ‘to give’, *delati* ‘to do’, *držati* ‘to hold’, *imeti* ‘to have’, *narediti* ‘to make’, *storiti* ‘to do’). These verbs express the (process of) realization of the action that is more precisely defined with its nominal complement in the role of a predicate noun, or the onset of a state or a feature expressed with a predicate noun. In these constructions, the role of nominal complements may be filled by derived nouns, usually from verbs (e.g., *dati pričovanje* ‘to give testimony’, *delati odpuščanje* ‘to do (give) forgiveness’) or non-derived nouns (e.g., *dati čast* ‘to bestow honor’); they can be Slovene or foreign (e.g. *dati antvort* ‘to give an answer’, *dati flis* ‘to give (put in) effort’). The awareness of semantic possibilities of this pattern and its firm integration in usage is evident from its broad semantic scope, as it commonly appears in phraseological use (e.g., *dati slovo* ‘to bid farewell’, *dati na vest* ‘to make known, notify’).

With rare exceptions, these phrases have synonymous single-word replacements, which are even better integrated into usage than periphrastic light-verb phrases. The relationship between the periphrastic light-verb phrase and its synonymous derived verb (usually from a noun) was tested on the sample verbs *biti* ‘to be’, *dati/dajati* ‘to give’, and *delati* ‘to do’. The choice of a descriptive option, which can be interpreted as the proposition for a denominal verb, can in translated texts be attributed to the influence of the original text, most commonly German. The more frequent use of most denominal verbs suggests a greater semantic load than exhibited in synonymous phrases. The two synonymous options usually display syntactic (valency) differences (e.g. *dati komu čast* ‘to bestow honor/praise on someone’ – *častiti koga* ‘to honor/praise someone’). In the 16th-Century Slovene literary language, some periphrastic light-verb phrases with loan nouns as the complement do not possess a directly derived single-word correlate, e.g. *dati uržah* ‘to give a reason’. The latter exists in German (e.g. *verursachen*), while in Slovene some of these phrases have one or several single-word synonymous alternatives (e.g. *udariti* ‘to hit’ for *dati žlake* ‘to deal blows’).
